

Sezen GÜLEÇ

Sivas Bilim ve Sanat Merkezi, Sivas, Türkiye

E- Posta : gulecsezen@gmail.com

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4045-1650>

Araştırma Makalesi

Geliş/Received : 01.05.2020
Kabul/Accepted : 09.06.2020

Research Paper

Lise Öğrencilerinde Anne Baba Tutumları Ve Başarı Yönelimleri Arasındaki İlişkide Yetkinlik Beklentilerinin Aracı Rolü

ÖZET

Bu araştırma, lise öğrencilerinde anne baba tutumları ve başarı yönelimleri arasındaki ilişkide, yetkinlik beklentilerinin aracı rolünü incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya 411 lise öğrencisi katılmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında Ana Baba Tutum Ölçeği, 2x2 Başarı Yönelimleri Ölçeği, Ergenlerde Yetkinlik Beklentisi Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistikler, korelasyon, yapısal eşitlik modeli ve Sobel testi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre; anne baba tutumları ve yetkinlik beklentileri başarı yönelimlerinin dört boyutunu da yordamaktadır. Ayrıca anne baba tutumları ile başarı yönelimlerinin dört boyutunun ilişkisinde de yetkinlik beklentilerinin aracı rolü bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Lise öğrencileri, anne baba tutumları, başarı yönelimleri, yetkinlik beklentileri*

The Mediating Role of Competence Expectations in the Relationship Between Parental Attitudes and Achievement Goal Orientations in High School Students

ABSTRACT

This research was carried out to examine the mediating role of competence expectations in the relationship between parental attitudes and achievement orientations among high school students. 411 high school students participated in the research. Parental Attitude Scale, 2x2 Success Orientations Scale, and Competency Expectation Scale in Adolescents were used to collect research data. Descriptive statistics, correlation, structural equation model and Sobel test methods were used in the analysis of the data. According to the results of the analysis; parental attitudes and competence expectations predict the four dimensions of achievement orientations. In addition, competency expectations play a mediating role in the relationship between parent attitudes and achievement orientation.

Keywords: *High school students, parental attitudes, achievement orientations, competency expectations.*

GİRİŞ

Son yıllarda, bilimsel ve teknolojik anlamda baş döndürücü gelişimler söz konusudur. Bu hızlı değişim ve gelişim beraberinde bilgi edinme sürecine duyulan gereksinimi bir kez daha gözler önüne sermektedir. Bilginin üretilmesi, işlenmesi ve kullanılması modern dünyada önemli bir gerçeklik olarak yer bulmaktadır. Bilginin üretilmesi ve işlevsel olarak kullanılması sürecinde eğitim-öğretim yaşantılarının katkısını yadsımak, bir yanılığ (Ames, 1992) olarak değerlendirilebilir. Bireyin eğitimi, içinde bulunduğu ailede başlayan ve daha sonra okul yaşantılarıyla desteklenerek devam eden bir süreçtir. Bu süreçte gerek aile, gerekse okul içinde bireyin başarılı olması hedeflenmektedir. Nitekim “başarı” kavramı, bireyin hayatının hemen her alanında karşılaştığı ve hayatını önemli ölçüde etkileyen bir kavramdır.

Alan yazında birçok tanımı olduğu görülen “başarı” kavramının sözlük anlamına bakıldığında, en net haliyle “başarma işi, başarılan iş, muvaffakiyet” olarak tanımlandığı görülmektedir (TDK, 2012). Burger (2006), başarının, yalnızca süreç sonundaki başarıya ilişkin çıktılarla veya durumları değerlendirme şeklimizle değil, başlangıçta ortaya koyduğumuz başarı amaçları ya da yönelimleri ile de belirlenebildiğini ifade etmiştir. Başarı yönelimleri “bir davranışın amaçlarını belirleyen bütünleşmiş inanç, yükleme, duygu formları ve çeşitli aktiviteleri başarmak adına farklı yaklaşım gösterme ve tepki verme yolları” şeklinde tanımlanabilir (Ames, 1992, s.261).

Bireylerin başarıya yönelmeleri ya da başarıyı istemeleri arasındaki düzey farklılıklarının hangi etkenlerle ilgili olduğu sorunsalı, bu konuya ilgi duyan bilim insanlarının başarı yönelimleri teorisi üzerinde düşünmelerinde ve bu teoriye dair araştırma yapmalarında önemli bir rol oynamıştır. Yetenek ve zekâ düzeyleri açısından benzerlik gösteren bireylerin, başarı düzeyleri açısından farklı özellikler göstermelerini, Elliot ve Dweck (1988), bireylerin benimsedikleri amaçların farklılığı ve başarılı olmak istedikleri düzeyin farklılığıyla açıklamışlardır. Kişiler sorumlu oldukları bir öğrenme görevi yerine getirirlerken, bu öğrenme görevine yönelik farklı amaç içerisinde olurlar (Kayış, 2013). Bu amaçlar, kişilerin başarı yönelimlerini belirlemektedir.

Bireylerin, durumları ve kendi performanslarını nasıl yorumladığını, durumlara ilişkin nasıl bir tepkide bulunduğunu açıklayan bir çerçeve ortaya koyan başarı yönelimleri teorisi, öğrencilerin akademik yaşantılarında benimsedikleri amaçlarına ulaşma sürecinde farklı yollar tercih etmelerinin nedenlerine odaklanır (Dweck ve Leggett, 1988). Bu anlamda başarı yönelimleri teorisi, öğrencilerin öğrenmeye ilişkin davranışlarını incelerken onların öğrenme görevleri ile ilgili edindikleri amaçları temel alan bir kuram özelliği taşımaktadır (Kayış, 2013) ve başarı davranışlarının amaçlarına odaklanmaktadır (Ames, 1992).

Başarı yönelimleri; öğrenme kaçınma, öğrenme yaklaşma, performans kaçınma ve performans yaklaşma olmak üzere dört boyutta incelenmektedir (Elliot ve McGregor, 2001). Öğrenme ve performans yönelimlerini açısından önemli olan soru şudur ki, öğrenciler öğrenmeyi kendilerini

geliştirmek adına mı amaç edinmekte ya da kendileri dışında bir unsurdan kaynaklanan bir amaç uğruna bir araç olarak mı görmekte (Elliot ve Dweck, 1988). Bu soruya verilen yanıt, öğrencinin hangi yönelime sahip olduğuna ilişkin bilgi verecektir; öyle ki öğrenmeyi kendini geliştirmek için amaç edinen bireyler öğrenme yönelimlerini benimserken, öğrenmeyi dışsal kaynaklı bir amaç için araç olarak gören bireyler ise performans yönelimini benimsemektedirler (Oral, 2012). Yaklaşma yönelimi, istenilen yönde sonuçlar elde etmeyi, kaçınma yönelimi ise istenmeyen sonuçlardan uzaklaşmayı ifade etmektedir (Akın, 2006). Yeteneği görev ya da içsel odaklı gören ve pozitif olarak değerlendiren bireylerin öğrenme-yaklaşma; yeteneği diğerleri odaklı gören ve pozitif değerlendiren bireylerin performans-yaklaşma; yeteneği görev ya da içsel odaklı gören ve negatif değerlendiren bireylerin öğrenme-kaçınma ve son olarak yeteneği diğerleri odaklı gören ve negatif değerlendiren bireylerin performans-kaçınma başarı yönelimini içeren eğilimler gösterdikleri belirtilmiştir (Adie, Duda, ve Ntoumanis, 2010; Akın, 2006; Kayis, 2013; Odacı, Berber-Çelik ve Çıkrıkçı, 2013). 2 x 2 başarı yönelimi ile yapılan araştırmaların sonucunda, bilim insanları öğrenme-kaçınma başarı yönelimini öğrenme-yaklaşma başarı yöneliminden daha uyumsuz, performans-kaçınma başarı yöneliminden ise daha uyumlu bir başarı yönelimi olduğunu bulgulamışlardır (Elliot ve McGregor, 2001). Yapılan çalışmalarda, anne baba tutumlarının başarı yönelimlerini etkilediği saptanmıştır (Gazel, 2019; Tutaş, 2011).

Anne baba tutumları demokratik, otoriter ve koruyucu istekçi olarak ele alındığında, otoriter tutuma sahip anne babalar çocuklarından kararlarına itaat etmesini beklerken, koruyucu anne babalar çocuklarının sorumluluklarını üstlenerek deneyim kazanmalarını engellemektedir. Demokratik anne babalar ise, çocuklarına kendilerini ifade edebilecekleri ortamlar sunmaktadır. Anne babaların çocuklarına yönelik tutumları, onların hayata bakış açısını ve benlik algısını etkilemektedir (Yavuzer, 2016). Örneğin, demokratik tutuma sahip anne babaların çocuklarının, çeşitli durumlarda başarılı olacaklarına ilişkin inançlarının olumlu yönde yüksek olması beklenebilmektedir. Bu durum ise, yetkinlik beklentisi ile açıklanmaktadır. Bandura (1994), yetkinlik beklentisini, bireylerin olaylar karşısında özyeterliliklerine ilişkin algıları ve yapabilecekleri ile ilgili inançları olarak tanımlamaktadır. Alan yazında demokratik anne baba tutumu akademik yetkinlik (Çapulcuoğlu ve Gündüz, 2013) ve sosyal yetkinlik (Ateş, 2016) ile anlamlı ilişkiler içindedir.

Bandura ve arkadaşları (1999) yetkinlik beklentisini akademik, sosyal ve duygusal yetkinlik olmak üzere üç alanda incelemiştir. Sosyal yetkinlik beklentisi sevecen tavırlar gösterme, grupça yapılan etkinliklere katılma, yardım alabilme davranışı ve bu davranışa ilişkin düşünceleri; duygusal yetkinlik beklentisi, riskli durumlarda akranları tarafından yapılan baskılara karşı koyabilme, iletme ve bunu yapabileceğine ilişkin düşünceleri; akademik yetkinlik beklentisi ise akademik alanlarda belirli düzeyde performans gösterme ve buna ilişkin düşünceleri ifade etmektedir. Bireylerin sosyal, duygusal ve akademik yetkinlik beklentilerinin, başarı yönelimlerini etkileyeceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, araştırmada incelenecek hipotezler şu şekildedir:

1. Anne baba tutumları ve yetkinlik beklentileri başarı yönelimlerini anlamlı bir şekilde yor-

damaktadır.

2. Anne baba tutumları ile başarı yönelimleri arasındaki ilişkide, yetkinlik beklentilerinin aracı rolü bulunmaktadır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Lise öğrencilerinde başarı yönelimleri ve anne baba tutumları arasındaki ilişkide yetkinlik beklentilerinin aracı rolünün incelendiği bu araştırma, iki ya da daha fazla değişkenin birlikte değişimini ve değişimin derecesini belirleyerek korelasyon türünde tarama yapmaya imkân tanıyan (Karasar, 2002) ilişkisel tarama modeli kapsamında yürütülmüştür.

Araştırmada yapısal eşitlik modeli kurulmuş ve aracılık rolü incelenmiştir. Aracılık rolünün incelenmesinde Baron ve Kenny'nin (1986) yöntemi kullanılmıştır. Bu yönetime göre, aracı etkiyi hesaplayabilmek için öncelikle bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu etkinin anlamlı olması beklenmektedir. Aracı değişken eşitliğe dahil edildiğinde ise, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin azalması ya da tamamen yok olması durumda, aracılık etkisinden söz edilebilmektedir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcıları, uygun örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Zaman, para ve iş gücü anlamında bulunan sınırlılıklar nedeniyle, katılımcıların ulaşılabilir birimlerden seçilmesi yöntemi, uygun örnekleme olarak bilinmektedir (Büyüköztürk vd., 2012).

Araştırma, Sivas ili merkezinde farklı liselerde öğrenim görmekte olan, 287 kız 124 erkek toplam 411 lise öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaşları 14 ile 17 arasında değişmektedir, yaş ortalamaları 14,9'dur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama sürecinde; öğrencilerin başarı yönelimlerini belirlemek için 2x2 Başarı Yönelimleri Ölçeği, algıladıkları anne baba tutumlarını belirlemek için Ana Baba Tutum Ölçeği, yetkinlik beklentilerini belirlemek için ise Ergenlerde Yetkinlik Beklentisi Ölçeği kullanılmıştır. Ayrıca öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

2x2 Başarı Yönelimleri Ölçeği: Elliot ve Murayama (2008) tarafından geliştirilmiş, Arslan ve Akın (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlaması gerçekleştirilmiştir. Ölçek; öğrenme-yaklaşma, öğrenme-kaçınma, performans-yaklaşma ve performans-kaçınma olmak üzere 4 alt boyuttan ve 12 maddeden oluşmaktadır. 5'li Likert tipindedir. Ölçeğin iç tutarlılık güvenirlik katsayıları, öğrenme-yaklaşma yönelimi alt boyutu için .72, öğrenme-kaçınma yönelimi ilgi alt boyutu için .68, performans-yaklaşma yönelimi alt boyutu için .62 ve performans-kaçınma yönelimi alt boyutu için .69 olarak bulunmuştur. Ölçeğin madde toplam korelasyon katsayıları .50 ve .70 arasında sıralanmaktadır. Ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu ifade edilmektedir (Arslan ve Akın, 2015). Bu çalışmada hesaplanan güvenirlik katsayıları; öğrenme-yaklaşma yönelimi alt boyutu için .70; öğrenme kaçınma

yönelimi alt boyutu için .62; performans-yaklaşma yönelimi alt boyutu için .65 ve performans-kaçınma yönelimi alt boyutu için .71 şeklindedir.

Ana Baba Tutum Ölçeği: Kuzgun (1972) tarafından geliştirilmiş, Kuzgun ve Eldeleklioğlu (1999) tarafından revize edilmiştir. Toplan 40 maddeden oluşan ölçek, 5'li Likert tipindedir. İç tutarlılık katsayısı Cronbach Alfa formülü ile hesaplanmış ve bulunan alfa katsayıları demokratik tutum ölçeği için .90, otoriter tutum ölçeği için .78, koruyucu-istekçi ana-baba tutumları alt ölçeği için .82 bulunmuştur. Demokratik tutum alt ölçek puanları ve otoriter tutum alt ölçek puanları arasında .64; otoriter ve koruyucu-istekçi tutum alt ölçek puanları arasında ise .36 korelasyon değerleri bulunmuştur. Geçerli ve güvenilir bir ölçektir (Kuzgun ve Eldeleklioğlu, 1999). Bu çalışmada ise güvenilirlik katsayıları; demokratik tutum alt boyutu için .84; otoriter tutum alt boyutu için .81 ve koruyucu istekçi tutum alt boyutu için .82 olarak hesaplanmıştır.

Ergenlerde Yetkinlik Beklentisi Ölçeği: Muris (2001) tarafından geliştirilmiş; Çelikkaleli, Gündoğdu ve Kıran Esen (2006) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. 23 madde, üç alt boyuttan oluşmaktadır. 5'li Likert tipi bir ölçektir. Bu alt boyutlar; akademik yetkinlik beklentisi, sosyal yetkinlik beklentisi ve duygusal yetkinlik beklentisidir. Akademik yetkinlik beklentisi alt ölçeğinin, diğer alt ölçekleri olan sosyal yetkinlik beklentisi ve duygusal yetkinlik beklentisi alt ölçekleri ile korelasyonları sırasıyla .39 ve .34, sosyal yetkinlik beklentisi alt ölçeğinin duygusal yetkinlik beklentisi ile korelasyonu .42 bulunmuştur. Akademik yetkinlik beklentisi alt ölçeğinin ise toplam ölçekle korelasyonu ise .74 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışmalarında iç tutarlılık katsayısı .64; test tekrar test korelasyon katsayısı .77 olarak elde edilmiştir. Geçerli ve güvenilir bir ölçektir (Çelikkaleli, Gündoğdu ve Kıran Esen, 2006). Bu çalışma için güvenilirlik katsayıları, akademik yetkinlik beklentisi alt boyutu için .77; sosyal yetkinlik beklentisi alt boyutu için .68 ve duygusal yetkinlik beklentisi alt boyutu için ise .62 olarak hesaplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Formda, katılımcılardan cinsiyet ve yaş bilgileri istenmiştir.

İşlem

Verilerin toplanması aşamasında, öncelikle Sivas İl merkezinde bulunan liselerin listesi edinilmiştir. Daha sonra bu listeden kura yoluyla 5 farklı lise belirlenmiştir. Söz konusu liselere gidilmiş, yetkililerin herhangi bir kriter olmaksızın belirledikleri sınıflarda veri toplama araçları uygulanmıştır. Uygulama yapılmadan önce katılımcılara, araştırmacı tarafından çalışmanın amacı, konusu ve gizliliği ile ilgili gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Ayrıca katılımcılara, ölçme araçlarına ilişkin gerekli açıklamalarda bulunulmuş; bilgilerinin araştırma dışında hiçbir koşulda paylaşılmayacağı ve araştırma sonuçlarının istendiği takdirde kendileri ile paylaşılacağı belirtilmiştir. Ölçme araçlarının uygulanması her bir katılımcı için ortalama 30 dk sürmüştür. Veri toplama araçları, sınıf ortamında ve gönüllülük esasına dayalı olarak uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında lise öğrencilerinde anne baba tutumları ve başarı yönelimleri ilişkisinde yetkinlik beklentilerinin aracı rolü incelenmiştir. Toplanan veriler ile öncelikle araştırma değişkenle-

rine ilişkin betimsel istatistikler hesaplanmış ve değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi yöntemi ile belirlenmiştir. Daha sonra, değişkenler arasındaki ilişkiler yapısal eşitlik modeli ile test edilmiş ve aracılık etkisini anlamlılığı Sobel testi kullanılarak incelenmiştir. İlgili analizler, SPSS 22.0 ve AMOS 24.0 programları kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Betimleyici İstatistikler ve Korelasyonlar

Araştırma verileri analiz edilirken öncelikle, araştırma değişkenlerine ilişkin betimsel istatistikler hesaplanmış ve Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi kullanılarak değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Tablo 1’de araştırma değişkenlerine ilişkin betimsel istatistikler yer almaktadır.

Tablo 1. Betimsel İstatistikler

	Ranj	Min	Max	\bar{x}	ss	Çarpıklık	Basıklık
Öğrenme Yaklaşma	59,00	3,00	62,00	13,24	4,19	1,254	,706
Öğrenme Kaçınma	11,00	4,00	15,00	12,56	2,45	-1,008	,717
Performans Yaklaşma	48,00	3,00	51,00	12,49	4,44	,740	1,059
Performans Kaçınma	12,00	3,00	15,00	12,32	2,93	-1,370	,700
Demokratik Tutum	58,00	17,00	75,00	58,98	12,40	-,817	,465
Otoriter Tutum	40,00	10,00	50,00	21,21	7,53	,894	,884
Koruyucu İstekçi Tutum	57,00	18,00	75,00	36,94	11,13	,840	,467
Akademik Yetkinlik Beklentisi	29,00	11,00	40,00	28,54	6,34	-,316	-,355
Sosyal Yetkinlik Beklentisi	77,00	9,00	86,00	30,57	6,99	1,042	1,190
Duygusal Yetkinlik Beklentisi	28,00	7,00	35,00	23,23	6,28	-,473	,069

Tablo 1 incelendiğinde, çarpıklık ve basıklık katsayıları açısından araştırma değişkenlerinin kabul edilebilir aralıklarda olduğu ($-10 < \text{basıklık} < 10$; $-3 < \text{çarpıklık} < 3$) söylenebilir (Kline, 2011) ve normallik sayıltılarını karşıladığı görülmektedir. Değişkenlerin birbiriyle ilişkisini gösteren korelasyon katsayıları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayıları

	Öğrenme Yaklaşma	Öğrenme Kaçınma	Performans Yaklaşma	Performans Kaçınma	Demokratik Tutum	Otoriter Tutum	Koruyucu İstekçi Tutum	Akademik Yetkinlik Beklentisi	Sosyal Yetkinlik Beklentisi
Öğrenme Kaçınma	,412**								
Performans Yaklaşma	,237**	,305**							
Performans Kaçınma	,367**	,531**	,239**						

Demokratik Tutum	,255**	,326**	,194**	,263**					
Otoriter Tutum	-,094	-,169**	-,064	-,151**	-,627**				
Koruyucu İstekçi Tutum	-,064	-,111*	-,008	-,065	-,354**	,720**			
Akademik Yetkinlik Beklentisi	,275**	,441**	,182**	,302**	,540**	-,427**	-,264**		
Sosyal Yetkinlik Beklentisi	,162**	,158**	,033	,158**	,397**	-,191**	-,160**	,392**	
Duygusal Yetkinlik Beklentisi	,109*	,156**	,043	-,009	,266**	-,203**	-,197**	,439**	,397**

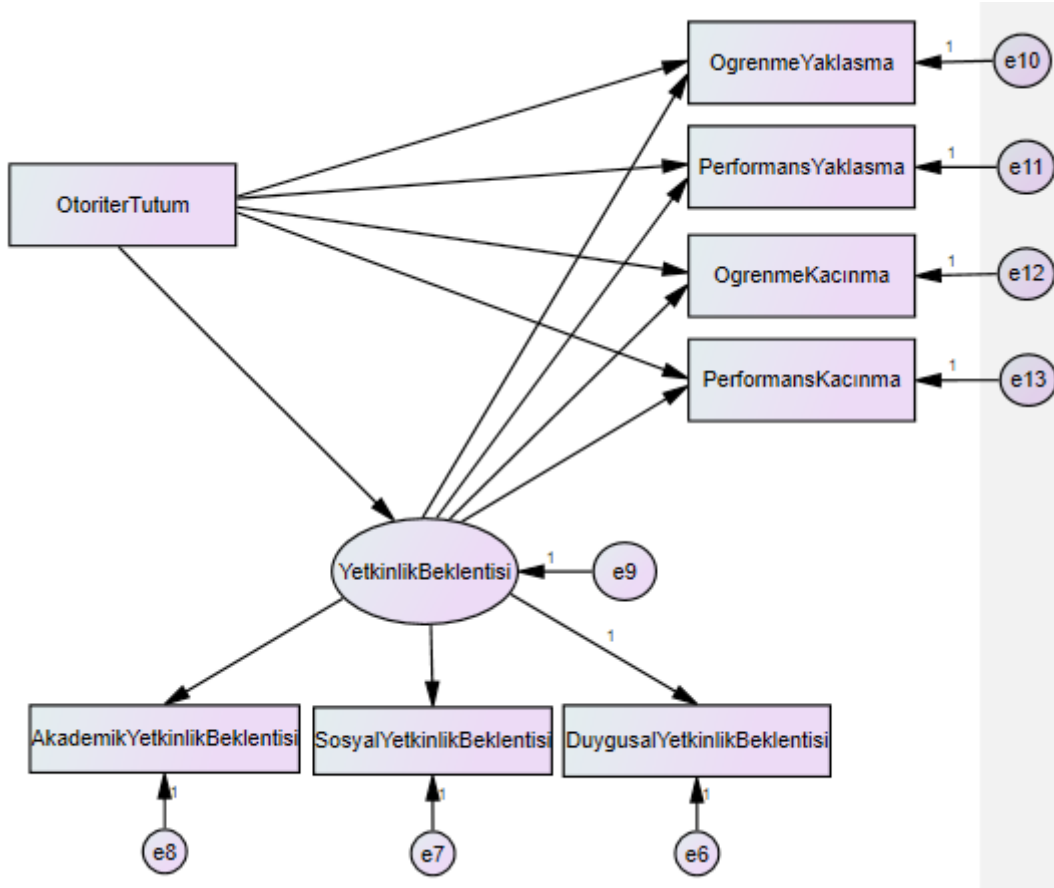
**p<.01 *p<.05

Tablo 2'ye göre, araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilerin, .32 ile .83 arasında değiştiği görülmektedir. Öğrenme Yaklaşma ile Öğrenme Kaçınma ($r = .41$), Performans Yaklaşma ($r = .24$), Performans Kaçınma ($r = .37$) arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Öğrenme Kaçınma ile Performans Yaklaşma ($r = .31$), Performans Kaçınma ($r = .53$), ve Performans Yaklaşma ile Performans Kaçınma ($r = .24$) arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Anne baba tutumlarından Demokratik Tutum ile Otoriter Tutum ($r = -.63$) ve Koruyucu İstekçi Tutum ($r = -.35$); Otoriter Tutum ile Koruyucu İstekçi Tutum ($r = .72$) arasındaki ilişkiler anlamlıdır. Ayrıca Akademik Yetkinlik Beklentisi ile Sosyal Yetkinlik Beklentisi ($r = .39$) ve Duygusal Yetkinlik Beklentisi ($r = .44$); Sosyal Yetkinlik Beklentisi ile Duygusal Yetkinlik Beklentisi ($r = .40$) anlamlı ilişkiler içindedir.

Tablo 2, tüm araştırma değişkenlerinin anlamlı ilişkiler içinde olduğunu ve yapısal model ile aracı etkilerin test edilebileceğini göstermektedir.

Yapısal Model ve Aracılık Analizleri

Araştırmada, anne baba tutumları ile başarı yönelimleri arasındaki ilişkide yetkinlik beklentisinin aracı rolü incelenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle, anne baba tutumları ve başarı yönelimleri arasındaki yol katsayısına bakılmış, daha sonra yetkinlik beklentisi değişkeni eklenerek model test edilmiştir. Daha sonra, aracılık etkisinin düzeyini belirlemek amacıyla Sobel testi yapılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen I. Yapısal Model Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. I. Yapısal Model

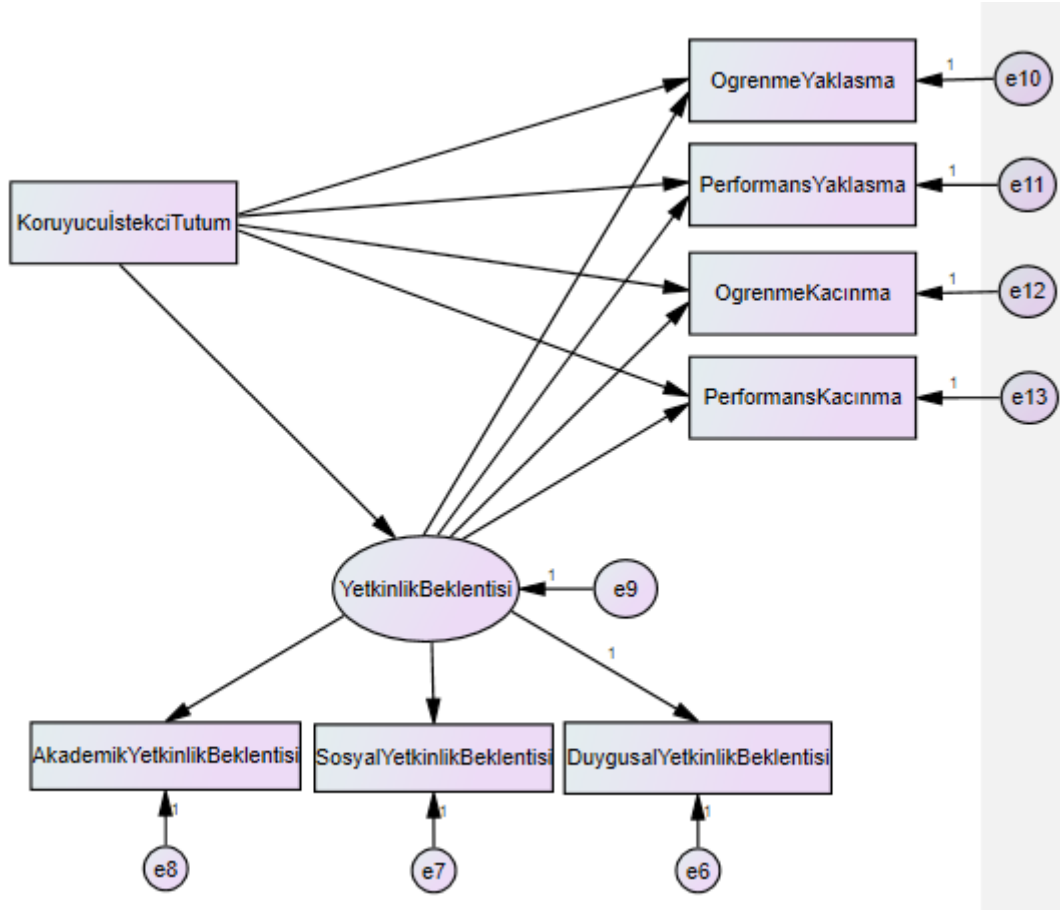
Şekil 1'e göre, Otoriter Tutum, Yetkinlik Beklentisini doğrudan ve Başarı Yönelimlerini dolaylı olarak yordamaktadır. Modelin uyum değerleri CMIN/df= 3.032, GFI=.94, AGFI=.95, CFI=.93, RMSEA= .08 şeklindedir. Kline (2011)'a göre bu değerler, verinin modele çok iyi uyum sağladığını göstermektedir. I. Yapısal Model'e ilişkin regresyon katsayıları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. I. Yapısal Modele İlişkin Regresyon Katsayıları

			Standardize Edilmiş Katsayılar	t	p
Yetkinlik Beklentisi	<---	Otoriter Tutum	-,648	-5,302	.000
Sosyal Yetkinlik Beklentisi	<---	Yetkinlik Beklentisi	,326	4,346	.000
Duygusal Yetkinlik Beklentisi	<---	Yetkinlik Beklentisi	,299	4,273	.000
Akademik Yetkinlik Beklentisi	<---	Yetkinlik Beklentisi	,654	5,506	.000
Performans Yaklaşma	<---	Otoriter Tutum	,249	3,405	.000
Öğrenme Kaçınma	<---	Otoriter Tutum	,480	5,430	.000
Performans Yaklaşma	<---	Yetkinlik Beklentisi	-,483	-4,352	.000
Öğrenme Kaçınma	<---	Yetkinlik Beklentisi	-,845	-5,273	.000
Öğrenme Yaklaşma	<---	Otoriter Tutum	-,357	-4,623	.000

Performans Kaçınma	<---	Otoriter Tutum	,365	4,588	.000
Öğrenme Yaklaşma	<---	Yetkinlik Beklentisi	,696	4,960	.000
Performans Kaçınma	<---	Yetkinlik Beklentisi	-,697	-5,024	.000

Tablo 3'teki regresyon katsayıları incelendiğinde, Yetkinlik Beklentisi modele girdikten sonra Otoriter Tutumun Performans Yaklaşma (.33'ten .25'e), Performans Kaçınma (.41'den .37'ye), Öğrenme Yaklaşma (-.39'dan -.36'ya) ve Öğrenme Kaçınma (.48'den .41'e) üzerindeki etkisinde azalma görülmektedir. Baron ve Kenny (1986), bu durumun kısmi aracılığa işaret ettiğini ifade etmektedir. Otoriter Tutum ile Başarı Yönelimleri ilişkisinde Yetkinlik Beklentisinin aracılık etki düzeyini tespit etmek üzere yapılan Sobel testi puanları Performans Yaklaşma için 5.01, $p=.00$; Performans Kaçınma için 4.06, $p=.00$; Öğrenme Yaklaşma için 3.04, $p=.00$ ve Öğrenme Kaçınma için 6.07, $p=.00$ şeklindedir.

Şekil 2. II. Yapısal Model

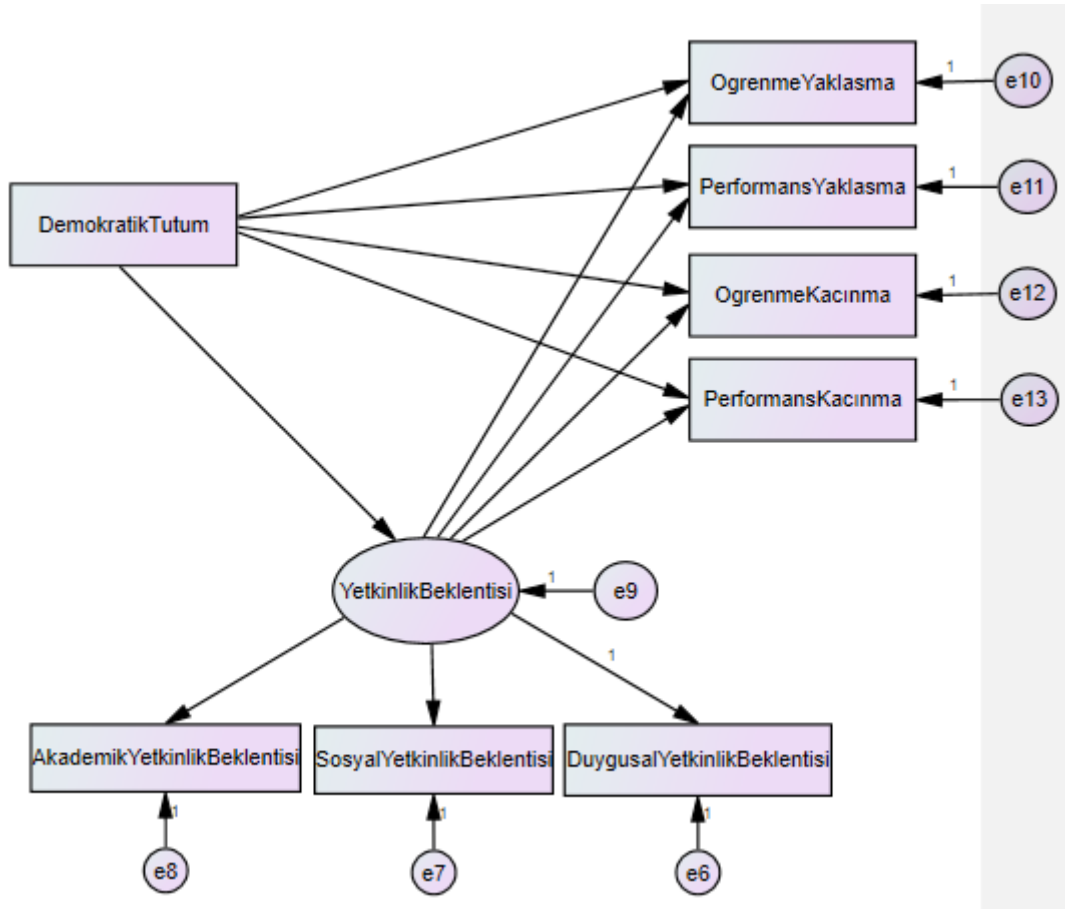
Şekil 2'ye göre, Koruyucu İstekçi Tutum, Yetkinlik Beklentisini doğrudan ve Başarı Yönelimlerini dolaylı olarak yordamaktadır. Modelin uyum değerleri $CMIN/df= 4.067$, $GFI=.96$, $AGFI=.97$, $CFI=.92$, $RMSEA= .05$ şeklindedir. Kline'a (2011) göre bu değerler, verinin modele çok iyi uyum sağladığını göstermektedir. II. Yapısal Model'e ilişkin regresyon katsayıları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. II. Yapısal Modele İlişkin Regresyon Katsayıları

			Standardize	t	p
			Edilmiş		
			Katsayılar		
Yetkinlik Beklentisi	<---	Koruyucu İstekçi Tutum	-,459	-4,640	.000
Sosyal Yetkinlik Beklentisi	<---	Yetkinlik Beklentisi	,343	4,474	.000
Duygusal Yetkinlik Beklentisi	<---	Yetkinlik Beklentisi	,316	4,333	.000
Akademik Yetkinlik Beklentisi	<---	Yetkinlik Beklentisi	,617	5,552	.000
Performans Yaklaşma	<---	Koruyucu İstekçi Tutum	,185	3,109	,002
Öğrenme Kaçınma	<---	Koruyucu İstekçi Tutum	,283	4,228	.000
Performans Yaklaşma	<---	Yetkinlik Beklentisi	-,421	-4,537	.000
Öğrenme Kaçınma	<---	Yetkinlik Beklentisi	-,856	-5,564	.000
Öğrenme Yaklaşma	<---	Koruyucu İstekçi Tutum	-,211	-3,433	.000
Performans Kaçınma	<---	Koruyucu İstekçi Tutum	,256	4,051	.000
Öğrenme Yaklaşma	<---	Yetkinlik Beklentisi	,599	5,192	.000
Performans Kaçınma	<---	Yetkinlik Beklentisi	-,698	-5,401	.000

Tablo 4'teki regresyon katsayıları incelendiğinde, Yetkinlik Beklentisi modele girildikten sonra Koruyucu İstekçi Tutumun Performans Yaklaşma (.22'den .19'e), Performans Kaçınma (.31'den .26'ya), Öğrenme Yaklaşma (-.25'ten -.21'e) ve Öğrenme Kaçınma (.33'ten .28'e) üzerindeki etkisinde azalma görülmektedir. Baron ve Kenny (1986), bu durumun kısmi aracılığa işaret ettiğini ifade etmektedir. Koruyucu İstekçi Tutum ile Başarı Yönelimleri ilişkisinde Yetkinlik Beklentisinin aracılık etki düzeyini tespit etmek üzere yapılan Sobel testi puanları Performans Yaklaşma için 4.21, $p=.00$; Performans Kaçınma için 6.35, $p=.00$; Öğrenme Yaklaşma için 4.51, $p=.00$ ve Öğrenme Kaçınma için 5.34, $p=.00$ şeklindedir.

Araştırma kapsamında test edilen III. Yapısal Model Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3. III. Yapısal Model

Şekil 3'e göre, Demokratik Tutum, Yetkinlik Beklentisini doğrudan ve Başarı Yönelimlerini dolaylı olarak yordamaktadır. Modelin uyum değerleri CMIN/df= 3.254, GFI=.97, AGFI=.97, CFI=.95, RMSEA= .04 şeklindedir. Kline (2011)'a göre bu değerler, verinin modele çok iyi uyum sağladığını göstermektedir. III. Yapısal Model'e ilişkin regresyon katsayıları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. III. Yapısal Modele İlişkin Regresyon Katsayıları

			Standardize Edilmiş Katsayılar	t	P
Yetkinlik Beklentisi	<---	Demokratik Tutum	,881	5,837	.000
Sosyal Yetkinlik Beklentisi	<---	Yetkinlik Beklentisi	,408	4,935	.000
Duygusal Yetkinlik Beklentisi	<---	Yetkinlik Beklentisi	,291	3,772	.000
Akademik Yetkinlik Beklentisi	<---	Yetkinlik Beklentisi	,636	5,598	.000
Performans Yaklaşma	<---	Demokratik Tutum	-,397	-2,894	,004
Öğrenme Kaçınma	<---	Demokratik Tutum	-,735	-4,763	.000
Performans Yaklaşma	<---	Yetkinlik Beklentisi	-,672	-3,782	.000
Öğrenme Kaçınma	<---	Yetkinlik Beklentisi	,842	4,610	.000

Tablo 5. III. Yapısal Modele İlişkin Regresyon Katsayıları

			Standardize Edilmiş Katsayılar	t	P
Öğrenme Yaklaşma	<---	Demokratik Tutum	,612	3,883	.000
Performans Kaçınma	<---	Demokratik Tutum	-,827	-4,623	.000
Öğrenme Yaklaşma	<---	Yetkinlik Beklentisi	,985	4,354	.000
Performans Kaçınma	<---	Yetkinlik Beklentisi	-,439	-4,575	.000

Tablo 4'teki regresyon katsayıları katsayıları incelendiğinde, Yetkinlik Beklentisi modele girdikten sonra Demokratik Tutumun Performans Yaklaşma (-.52'den -.40'a), Performans Kaçınma (-.87'den -.83'e), Öğrenme Yaklaşma (.68'den .61'e) ve Öğrenme Kaçınma (-.83'ten -.74'e) üzerindeki etkisinde azalma görülmektedir. Baron ve Kenny (1986), bu durumun kısmi aracılığa işaret ettiğini ifade etmektedir. Demokratik Tutum ile Başarı Yönelimleri ilişkisinde Yetkinlik Beklentisinin aracılık etki düzeyini tespit etmek üzere yapılan Sobel testi puanları Performans Yaklaşma için 7.86, $p=.00$; Performans Kaçınma için 4.82, $p=.00$; Öğrenme Yaklaşma için 5.37, $p=.00$ ve Öğrenme Kaçınma için 6.72, $p=.00$ şeklindedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına göre, otoriter anne baba tutumu öğrenme yaklaşmayı, öğrenme kaçınmayı, performans yaklaşmayı, performans kaçınmayı yordamaktadır ve bu ilişkide yetkinlik beklentisi aracı role sahiptir. Otoriter tutum yetkinlik beklentisini ters yönde yordamaktadır. Bu sonuca paralel olarak, itaat etmeye zorlanarak yetiştirilen bireylerin herhangi bir durumla başa çıkma konusundaki inancının yüksek olması beklenmemektedir. Bu bireylerin, düşük bir performans sergilemeleri durumunda karşılaşılabilecekleri tepkileri düşünerek, tamamlamaları gerekli görevlerden uzaklaşmaları daha olasıdır.

Koruyucu İstekçi anne baba tutumu öğrenme yaklaşmayı, öğrenme kaçınmayı, performans yaklaşmayı, performans kaçınmayı yordamaktadır ve bu ilişkide yetkinlik beklentisi aracı role sahiptir. Koruyucu İstekçi tutum yetkinlik beklentisini ters yönde yordamaktadır. Benzer şekilde, daha önce sorumluluğunu almasına izin verilmeyen bireylerin kendi kararlarına güvenmesi ve bir işin ne kadarını yapabileceğine ilişkin inancının düşük olması beklenmektedir. Bu bireylerin kendilerini geliştirmeyi amaçlayarak öğrenme yaşantılarını sürdürmelerinden ziyade, eksik gördükleri yönlerini gizlemek amacıyla öğrenmeye yönelmesi muhtemeldir.

Demokratik anne baba tutumu öğrenme yaklaşmayı, öğrenme kaçınmayı, performans yaklaşmayı, performans kaçınmayı yordamaktadır ve bu ilişkide yetkinlik beklentisi aracı role sahiptir. Demokratik tutum yetkinlik beklentisini pozitif yönde yordamaktadır. Ailesinde düşüncelerini söyleyebilen ve alınan kararlarda düşünceleri dikkate alınan bireylerin, kendilerine ve bir işi başarabile-

ceklerine yönelik daha olumlu inançlara sahip olması beklenmektedir. Aynı zamanda bu bireylerin, daha az güçlü olan yönleri ile barışık olmaları ve herhangi birine ispatlama gereği duymadan, kendi gelişimleri için öğrenmeyi sürdürmeleri öngörülmektedir.

Bu durumda, araştırmaya başlarken kurulan hipotezler doğrulanmıştır. Gazel (2019) ve Tutaş (2011) da, bu araştırmanın sonuçlarına benzer şekilde, demokratik tutuma sahip anne babaların çocuklarının öğrenme başarı yönelimli; koruyucu istekçi tutuma sahip anne babaların çocuklarının daha çok performans-yaklaşma yönelimli ve otoriter tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarının ise daha performans-kaçınma yönelimli olduğunu saptamıştır.

Performans yönelimlerinin aşırı kaygı durumu ve olumsuz duygulanım ile pozitif yönde ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Meece, Blumfeld, ve Hoyle, 1988). Aynı zamanda sağlıklı olmayan anne baba tutumlarının (otoriter, koruyucu-istekçi) da birçok duygusal problemle ilişkili olduğu bilinmektedir (Sümer, Gündoğdu Aktürk ve Helvacı, 2010). Bu nedenle otoriter ve koruyucu-istekçi anne baba tutumu ile performans başarı yönelimlerinin ilişkili olması beklenen bir durumdur. Ayrıca çalışmalarda, demokratik ebeveyn tutumu algılayan öğrencilerin öğrenme başarı yönelimi düzeylerinin yüksek, otoriter ebeveyn tutumu algılayan öğrencilerin ise düşük olduğu bulunmuştur. Otoriter tutum algılayan öğrencilerin performans-kaçınma yönelimi düzeylerinin yüksek, demokratik tutum algılayan öğrencilerin ise düşük olduğu tespit edilmiştir (Akın, 2006).

Demokratik tutumla yetişen bireylerin benlik saygılarının ve pozitif duygulanımlarının yüksek olduğu (Kuzgun ve Eldeleklioğlu, 1999) bilinmektedir. Özellikle akademik yetkinlik beklentisi yüksek bireyler, akademik olarak kendi yeteneklerine inanmakta, dolayısıyla bu bireylerin gelişimlerini devam ettirmeye ve yeni bilgiler öğrenmeye meraklı olacakları yorumu yapılabilir. Bireylerin anne babalarının yetiştirme tarzı demokratik tutumdan uzaklaştığında ve bireylerin akademik yeteneklerine dair inançları azaldığında, diğerlerinden yetenekli olduklarını ispatlamaya çalışma ya da yetersizliklerini gizlemeye yönelik eğilimleri olacağı söylenebilir.

Anne babalar çoğunlukla, çocuklarının öğrenmeye doğal bir isteklerinin olmasını tercih etmektedirler (Bolat, 2016). Ebeveynler tutumlarının, çocuklarının istedik ya da istenmedik öğrenme amaçlarının oluşumunda etkili olduğunu bildiklerinde, sağlıklı olan tutumu benimseme konusunda çabalayabilirler. Bunu sağlamak için, okul Psikolojik Danışma ve Rehberlik servislerince yapılacak ebeveyn eğitimlerinde bu araştırmanın sonuçlarına da yer verilebilir. Ebeveynler ayrıca, çocuklarının uyumlu başarı yönelimlerine sahip olmaları adına, onların yetkinlik beklentilerini desteklemeleri gerektiği ve tutumların bu destekte önemli bir yer tuttuğu konusunda bilgilendirilmelidir.

Günümüz eğitim yaşantısında öğrencilerin ağırlıklı olarak rekabetçi bir tavır sergilediklerini söylemek mümkündür. Rekabet duygusu yoğun olan öğrenciler, istedikleri başarıya ulaşma konusunda işler yolunda gitmediğinde, bununla başa çıkma konusunda desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Bu noktada öğrencilerin, sağlıklı başarı amaçlarına sahip olmaları önemlidir. Uyumlu başarı yöne-

limlerine sahip olmada, yetkinlik beklentilerinin gerçekçi ve istenilen düzeyde olmasının katkısı görülmektedir. Bu bilgilerden hareketle, başta ebeveynler olmak üzere, çocukların eğitiminde yer alan tüm paydaşlar, yetkinlik beklentilerini destekleme konusunda sorumluluk hissetmelidir.

KAYNAKÇA

- Adie, J. W., Duda, J. L., ve Ntoumanis, N. (2010). Achievement goals, competition appraisals, and the well-and ill-being of elite youth soccer players over two competitive seasons. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 32(4), 555-579.
- Akın, A. (2006). Başarı amaç oryantasyonları ile bilişötesi farkındalık, ebeveyn tutumları ve akademik başarı arasındaki ilişkiler. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Akın, A., ve Arslan, S. (2014). Başarı yönelimleri ile kararlılık arasındaki ilişkiler. *Eğitim ve Bilim*, 39(175).
- Ames, C. (1992). Classrooms: Goals, structures, and student motivation. *Journal of educational psychology*, 84(3), 261.
- Arslan, S., ve Akın, A. (2015). 2x2 Başarı yönelimleri ölçeği (revize formu): Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Sakarya University Journal of Education*, 5(1), 7-15.
- Ateş, B. (2016). Lise öğrencilerinin algılanan sosyal yetkinlik puanlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 185-194.
- Bandura, A. (1994). Social cognitive theory and exercise of control over HIV infection. In *Preventing AIDS* (pp. 25-59). Springer, Boston, MA.
- Baron, R. M., ve Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of personality and social psychology*, 51(6), 1173.
- Bolat, Ö. (2016). *Beni ödülle cezalandırma*. Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul.
- Burger, J., M. (2006). *Kişilik*. Çev. İnan Deniz Erguvan Sarioğlu. İstanbul, Kaknüs Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., ve diğerleri. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri (18. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çapulcuoğlu, U., ve Gündüz, B. (2013). Öğrenci tükenmişliğini yordamada stresle başa çıkma, sınav

kaygısı, akademik yetkinlik ve anne-baba tutumları. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 201-218.

Çelikkaleli, Ö. Gündoğdu, M. ve Kıran-Esen, B.(2006). Ergenlerde Yetkinlik Beklentisi Ölçeği: Türkçe uyarlamasının geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitim Araştırmaları*, 25, 62-72.

Dweck, C. S., ve Leggett, E. L. (1988). A social-cognitive approach to motivation and personality. *Psychological review*, 95(2), 256.

Elliot, E., ve Dweck, C. S. (1988). An approach to motivation and achievement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(1), 5-12.

Elliot, A. J., ve McGregor, H. A. (2001). A 2× 2 achievement goal framework. *Journal of personality and social psychology*, 80(3), 501.

Elliot, A. J., ve Murayama, K. (2008). On the measurement of achievement goals: Critique, illustration, and application. *Journal of educational psychology*, 100(3), 613.

Gazel, M. (2019). Ana baba tutumlarının başarı yönelimlerini yordamasında otomatik düşüncelerin aracı rolü. *Yüksek lisans tezi*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

Kandemir, M. (2012). Öğrencilerinin akademik erteleme davranışlarının, kaygı, başarısızlık korkusu, benlik saygısı ve başarı amaçları ile açıklanması. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 2(4), 81-88.

Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel

Kayış, A. R. (2013). *Üniversite öğrencilerinin başarı yönelimlerinin incelenmesi*. *Yüksek lisans tezi*, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Kline, R. B. (2011). *Convergence of structural equation modeling and multilevel modeling*. na.

Kuzgun, Y. (1972). Ana-baba tutumlarının bireyin kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi. *Yayınlanmamış Doktora tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kuzgun, Y., ve Eldeleklioğlu, J. (1999). Ana Baba Tutum Ölçeğinin geliştirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1).

Meece, J. L., Blumenfeld, P. C., ve Hoyle, R. H. (1988). Students' goal orientations and cognitive engagement in classroom activities. *Journal of educational psychology*, 80(4), 514.

- Muris, P. (2001). A brief questionnaire for measuring self-efficacy in youths. *Journal of Psychopathology and behavioral Assessment*, 23(3), 145-149.
- Odacı, H., Çelik, Ç. B., ve Çıkrıkci, Ö. (2016). Psikolojik danışman adaylarının başarı yönelimlerinin bazı değişkenlere göre yordanması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39).
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E., ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye’de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- Tutaş, S. (2011). Üniversite öğrencilerinin başarı hedef yönelimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Yüksek lisans tezi*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.